

- залучення до педагогічних досліджень і творчих методичних пошуків працівників кафедр, навчальних і науково-дослідних відділів, факультетів;
- заохочення підготовки всіма категоріями працівників освітніх установ дисертацій із спеціалізацією з педагогічних наук;
- систематична атестація й акредитації викладачів.

Розуміння того, що робота в педагогічній установі специфічна, вимоги її високі і пов'язані з особливим професіоналізмом, пов'язаним з педагогічною культурою, має бути загальним. Забезпечення досягнення її вищого рівня – першорядне завдання роботи з кадрами юридичних освітніх установ.

Література

1. Сущенко Т.І. Позашкільний педагогічний процес як унікальне явище організації дитячої життєтворчості / Т.І. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2005. – Вип. 36. – С. 3.
2. Сущенко А.В. Розвиток гуманістичного потенціалу майбутнього педагога вищої школи в процесі магістерської підготовки / А.В. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 40. – С. 410.
3. Сущенко Л.О. Характеристика реального стану професійного самовдосконалення вчителів в умовах сучасної школи / Л.О. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 40. – С. 415.
4. Галузинський М.Б. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / М.Б. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.

ФУНТИКОВА О.О.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦЯ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підготовка фахівця до майбутньої педагогічної діяльності зазнала значних змін у системі професійної освіти. Опанування педагогічною діяльністю проходить в особливих умовах життя, праці, суспільної поведінки фахівця, що позначається на якості підготовки. Навчання здійснюється за певною програмою і послідовно готує фахівця до виконання професійної ролі у матеріальному і духовному виробництві суспільства.

Мета статті – послідовно розкрити підготовку фахівця до майбутньої педагогічної діяльності з позиції професіоналізму, опанування складовими підготовки до діяльності і компонентів педагогічної діяльності.

За період незалежності України кількісні і якісні показники навчання майбутніх фахівців, тобто студентів, значно змінилися.

Відповідно до Закону України “Про освіту” (ст. 43 “Вищі заклади освіти”), створені вищі навчальні заклади I–IV рівнів акредитації. У 1990/01 н.р. навчалось 757,0 тис. студентів у ВНЗ I–II рівнів акредитації і 881,3 тис. студентів було у ВНЗ III–IV рівнів акредитації. У 2004/05 р. кількість студентів зменшилась і становила 548,5 тис. студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації. Кількість студентів в інститутах, університетах, академіях і консерваторіях значно збільшилась у 2004/05 н.р. і становила 2026,7 тис. студентів [1, с. 480].

За об'єктивними умовами, середньостатистичний вік майбутнього фахівця вищих навчальних закладів зменшився як за рівнями акредитації, так і за формами

навчання. На один рік “помолодшали” студенти вечірньої та заочної форм навчання у ВНЗ. Вікові, соціальні зміни студентства позначилися на адаптації до вимог ВНЗ і, відповідно, на якості підготовки до майбутньої професійної діяльності.

У сучасних першокурсників часто можна спостерігати досить різкий перехід від захопленого очікування при вступі до вищого навчального закладу і в перші місяці навчання в ньому до скептичного, критичного й іронічного ставлення до майбутньої педагогічної діяльності. Згідно з С.С. Вітвицькою, факт вступу до вищого навчального закладу зміцнює віру молодого людини у власні сили і здібності, породжує надію в нове і цікаве життя. Водночас на першому та другому курсах досить часто виникає питання про правильність вибору педагогічної професії, напряду підготовки, спеціальності, що супроводжується розчаруванням.

Ці труднощі впливають на те, що студенти висловлюють категоричні думки. Іноді категоричність переходить у негативне ставлення до думки дорослого і неприйняття його порад. Оскільки юність має підвищену соціальну активність при відсутності необхідного виховання, це призводить до конфліктів.

Але період конфліктів можна зменшити на підставі постійного спілкування у таких діадах, як: студент-студент; студент-дорослий, студент-викладач.

До третього курсу майже кожен студент є представником якоїсь із груп, що відрізняються своєю спрямованістю, спільністю світоглядних позицій, інтересів. На старших курсах ВНЗ у майбутніх фахівців значно посилюється інтерес до оволодіння професійною діяльністю. В умовах економічної кризи є дуже важливим питання про набуття професіоналізму на етапі навчання у вищому навчальному закладі як певному рівні успішності виконання майбутньої професійної діяльності.

Перш за все, професіоналізм відображає високу підготовку до виконання складної педагогічної діяльності, професійну мобільність, систематичне зростання виробничої кваліфікації і творчої активності. Критерієм професіоналізму є здатність майбутнього фахівця задовольняти зростаючі вимоги суспільства, освіти і культури. Існує пряма залежність між рівнем професіоналізму сучасного робітника і продуктивністю його праці. Оволодіння високим рівнем професіоналізму забезпечує фахівцю можливість досягати значних якісних і кількісних результатів праці при менших витратах фізичних і розумових сил на основі використання раціональних прийомів виконання виробничих завдань. Професіоналізм для майбутнього фахівця як здатність передбачати перебіг педагогічних процесів, їх наслідки, враховуючи при цьому вплив багатьох обставин, умов та конкретних чинників (І.П. Підласий), володіти мистецтвом формування в учнів готовності до продуктивного вирішення завдань у подальшій системі засобами свого предмета (фаху) за певний час, відведений навчально-виховним процесом (Н.В. Кузьміна). Дослідник Н.В. Гузій звертає увагу, що поняття “професіоналізм”, “педагогічний професіоналізм”, “професіоналізм учителя” широко використовуються для позначення педагогічної праці високої якості і в цілому розуміються, по-перше, як норма, зразок виконання педагогічної діяльності відповідно до сучасного рівня педагогічних знань і цінностей, що виступає суспільним регулятивним механізмом праці вчителя; по-друге, ідентифікується з підготовленістю, компетентністю, вправністю вчителя, а по-третє – з особливим ставленням педагога до виконання своїх обов’язків на рівні покликання, місії.

Рефлексія складових професіоналізму може здійснюватися за такими підсистемами, як: онтологічна, гносеологічна, аксіологічна, праксіологічна. Онтологічна підсистема (складових) осмислює буття особистості в соціокультурному й освіт-

ньому середовищі. Гносеологічна підсистема зорієнтована на рефлексію філософських, соціологічних, економічних, психолого-педагогічних проблем. Аксиологічна складова торкається духовно-ціннісних аспектів, а саме: цілепокладання, норм, смислів. Праксеологічна складова – методичні аспекти професіоналізму як соціокультурного феномену.

Інтеграція педагогічної освіти України в європейський освітній простір потребує вивчення зарубіжного досвіду в цій галузі. У більшості країн Заходу відбуваються активні процеси професіоналізації вчительської праці, особливо наприкінці минулого століття. Заслужують на увагу терміни “вузький професіоналізм” та “широкий професіоналізм”, які введені в 1970-х рр. в Англії під час полеміки щодо двох концепцій професіоналізму вчителя, названих концепціями “вузького” (restricted) та “широкого” (extended) професіоналізму.

Незважаючи на те, що соціально-педагогічні умови професійного становлення та діяльності педагогів (вчителів) у всьому світі з того часу зазнали певних змін, принципові відмінності між цими двома концепціями зберігаються. Розглянемо їх основні положення.

“Вузький професіоналізм”: уміння формуються на основі досвіду; діяльність обмежена в часі і просторі; події в класі усвідомлюються й розглядаються ізольовано від навколишнього середовища; цінності вчителя ґрунтуються на його автономії; позанавчальна педагогічна діяльність є обмеженою; властиве епізодичне звернення до професійної літератури; робота з підвищення кваліфікації обмежена конкретним курсом; викладання розглядається як діяльність, що ґрунтується на інтуїції.

“Широкий професіоналізм”: уміння формуються на основі поєднання практики і теорії; діяльність передбачає широкий соціальний контекст освіти; події в класі пов’язані і розглядаються у зв’язку зі шкільною політикою і цілями; цінності вчителя ґрунтуються на професійному співробітництві; позанавчальна педагогічна діяльність є високою; регулярно опрацьовується фахова література; робота з підвищення кваліфікації є систематичною, викладання розглядається як педагогічна доцільна діяльність.

До професіоналізму майбутнього фахівця необхідно пройти складний шлях професійної підготовки і професійне становлення одночасно.

Професійна підготовка майбутніх вчителів розглядається як складна динамічна система, якій властиві внутрішні і зовнішні функції. До зовнішніх функцій належать координаційна та інтегративна, до внутрішніх – освітня, виховна, наукова, організаційна.

Освітня функція – це не тільки і не стільки передача знань, головне – навчити самостійно здобувати знання, сформувані й розвинути навички та вміння, викликати в учнів потребу навчатися.

Досі фахівець виступав як головна дійова особа педагогічного процесу, у якому домінують суб’єкт-об’єктні відносини. Але нові ідеї впровадження гуманістичної особистісно орієнтованої педагогіки потребують зміцнення існуючої парадигми на суб’єкт-об’єктну основу. Треба вже в педагогічному навчальному закладі впроваджувати цю ідею й готувати майбутніх учителів до нових відносин.

Виховна функція. Фахівець покликаний виховувати всебічно розвинену людину. Тому формування й розвиток позитивних мотивів до виховної діяльності, спрямованості, що спонукає до подолання труднощів, розв’язання складних ситуацій, опанування майстерністю вихователя, формування особистісних рис, які спри-

яють виконанню функцій вихователя – завдання педагогічного процесу у вищому навчальному закладі.

Наукова функція. У своїй предметній галузі фахівець проводить наукові дослідження, збагачуючи новітніми даними й висновками дисципліну, яку викладає. Але, як відомо з опитувань, майбутні вчителі (70%) не вважають за потрібне вести наукові дослідження безпосередньо серед учнів. Причиною таких суджень є те, що навчально-виховний процес у педагогічному закладі має авторитарний характер, який не сприяє розвитку творчої особистості і не привчає її до наукових пошуків і втілення результатів у практику. Вчитель, на думку багатьох випускників педагогічних закладів, – це “виконавець”, “провідник”, “реалізатор”, меншою мірою “будівник”, “конструктор” і “генератор” наукових ідей.

Організаційна функція. Фахівець повинен уміти організувати заняття й самостійне навчання, стимулювати, контролювати, оцінювати роботу учнів, консулювати їх. Настільки б добре не було відібрано і сплановано навчальний матеріал, учитель не матиме успіху, якщо не активізує себе в педагогічному процесі. Усі функції виявляються в єдності, хоча якась може домінувати в тій чи іншій ситуації.

Професійна підготовка і професійне становлення майбутнього фахівця можна моделювати на основі чотирьох головних компонентів, які становлять основу професійної діяльності (В.Є. Мілерян).

Перший компонент передбачає формування системи розвинутих, гнучких професійних умінь і мислення, що забезпечують успішне розв’язання нестандартних, ускладнених нових професійних завдань. При нинішніх темпах накопичення нових даних перед фахівцем ХХІ ст. неминуче постануть принципово нові завдання, розв’язанню яких не можна навчити сьогодні, бо вони ще науково не визначені. Проте з великою ймовірністю можна прогнозувати їх появу, а також значне підвищення рівня їх складності. Якість підготовки фахівця значною мірою визначається тим, наскільки його професійні вміння і мислення готові до вирішення нестандартних перспективних завдань професійної діяльності, власне до професійної адаптації у принципово нових умовах.

Другий компонент – це здатність самостійно вчитися, набувати професійних знань, умінь, навичок, оволодівати новими технологіями, удосконалювати кваліфікацію. Якщо немає потреби і вміння професійно самовдосконалюватись, настає швидка дискваліфікація і втрата конкурентоспроможності на ринку праці. У цих умовах “навчити студента вчитися” – означає не тільки розвинути в ньому готовність і потреби до самовдосконалення, а й “озброїти” спеціальною системою самоорганізації його пізнавальної діяльності, що включає сучасні прийоми, методи, засоби опрацювання великих обсягів інформації і її тривалого зберігання, а також прийоми самовдосконалення професійного мислення, умінь і навичок.

Третій компонент базується на вимогах гуманізації та гуманітаризації освіти. Ідея і практика гуманізації суспільства та освіти передбачає визначення особистості – унікальної, неповторної індивідуальності кожної людини, її життя і здоров’я – як пріоритетної домінанти соціальної цінності, як найдорожчого скарбу суспільства, збереження та розвиток якого потребують певних умов.

Гуманізація професійної освіти передбачає також *створення умов* для розвитку системи професійно значущих рис особистості, що визначаються вимогами й характером взаємодії з іншими людьми в межах професії. Зважаючи на посилення колективного характеру діяльності майбутнього фахівця, елементом гуманістичного компонента моделі має стати і система психологічних знань, навичок та умінь щодо ефективного розв’язання проблем співіснування, співпраці, спілкування.

Четвертим компонентом є система професійних знань, навичок, умінь, які відповідають вимогам професійної діяльності, функціям і обов'язкам майбутнього фахівця, що закріплено в його кваліфікаційній характеристиці.

Висновки. Професіоналізм, який є суттєвою складовою професіональної діяльності фахівця, базується на послідовній підготовці і професійному становленні у період навчання у вищому навчальному закладі. За період навчання у ВНЗ необхідно оволодіти елементами професійної культури, рефлексією, основними функціями: виховною, освітньою, організаційною, науковою, опановувати модель професійної діяльності. Ці завдання можуть бути виконані за умови виникнення в особистості тих професійних якостей, які відповідають найголовнішим вимогам, що їх висуває професія вчителя, педагога, викладача.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2004 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2004.

ХАУСТОВА О.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Державна програма “Вчитель” наголошує на тому, що “саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального й духовного потенціалу нації”. Педагог, як носій духовної культури, покликаний збагачувати особистість дитини, надаючи їй зразок ціннісного ставлення до людини, істини, краси й любові, розвиваючи завдяки власній внутрішній роботі духовний потенціал молоді. Цим пояснюється необхідність ретельного ставлення держави до розвитку духовного потенціалу вчителів, до внесення докорінних змін в організацію системи неперервної післядипломної освіти, яка має стимулювати потребу в духовному саморозвитку та духовній самореалізації, сприяти професійному зростанню.

За певних науково обґрунтованих педагогічних умов безперервна післядипломна освіта може бути визначальним чинником подолання бар'єрів духовного розвитку та саморозвитку вчителів. Однак практика підготовки педагогів один раз на п'ять років на короткотривалих курсах протягом двох-трьох тижнів в інститутах післядипломної педагогічної освіти унеможлиблює істотний вплив на їх духовну сферу. Існуючі зміст і форми післядипломної освіти не сприяють вирішенню проблеми. У міжкурсовий період педагог залишається на самоті з неоднозначними ситуаціями духовного змісту, що постійно виникають та ефективно розв'язання яких залежить від рівня розвитку духовного потенціалу оточуючого середовища. Виникає потреба у пошуці інноваційних форм, методів, змісту та науково-методичного забезпечення більш інтенсивного розвитку духовного потенціалу педагогів у курсовий і міжкурсовий період у закладах післядипломної педагогічної освіти. На це вказують і останні державні документи. Так, у “Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір” наголошено на необхідності приведення змісту підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників у відповідність із змінами, що відбуваються в духовній сфері.